

DAGENS FRÅGOR

Den 12 okt. 1941.

Urtima och lagtima höstriksdag. Genom grundlagsändring och åtföljande tillämpningslagstiftning ha riksdagsarvodena som bekant i år omreglerats. Den tidigare maximeringen av arvodet till fyra månader har slopats och i stället utbetalas arvode för hela den tid, under vilken riksdagen arbetar. Härigenom har man fått möjlighet att förpuppa riksdagen och återuppta dess arbete senare utan att denna förlorar sin karaktär av lagtima. (Arvoden utgå inte under förpuppningen utan utbetalas på nytt först sedan den nya sessionen börjat.) Den höstsession, som under krisen blivit nödvändig, får i år också karaktären av lagtima riksdag, medan höstriksdagarna 1939 och 1940 — liksom 1918 — voro urtimor.

Det kan synas, som om denna skillnad blott vore formell och terminologisk. I verkligheten är förhållandet icke fullt detta. Utan att man närmare tycks ha diskuterat problemet i sammanhang med arvodesregleringen får den lagtima höstriksdagen vissa större befogenheter än den urtima, samtidigt som några andra delvis uppenbart oförutsedda konsekvenser uppstått.

I pressen har redan framhållits den återverkan, som förpuppningen fått med avseende å det under krisen praktiserade fullmaktsväsendet. Enligt standardschemat äger konungen inte utnyttja fullmakten utan riksdagens hörande, därest riksdagen är samlad. Eftersom förpuppad riksdag är lika med samlad riksdag, kan konungen m. a. o. aldrig ensam tillämpa fullmakten, så länge systemet med förpuppning och senare eventuellt fortsatt lagtima session tillämpas. Många av de viktigaste fullmakterna ha utformats i enlighet med detta schema. De röra såväl vanlig lagstiftning som finansiella bemyndiganden. (Även den av R.F. § 72 reglerade rätten för konungen att upphäva riksbankens guldinlösningsskyldighet — som f. ö. sannolikt varit förebildande för den nuvarande fullmaktslagstiftningen — är konstruerad på samma sätt, d. v. s. Konungen kan inte på egen hand upphäva denna skyldighet, därest riksdagen är samlad.) Det är särskilt censurlagen, som kommit uppmärksamheten att fästas på denna konstitutionella följdverkan. Om den lagtima riksdagen i våras i vanlig ordning upplösts och urtima riksdag inkallats såsom under de sista två åren, skulle regeringen under mellantiden ha haft befogenhet att förordna om lagens tillämpning, förutsatt att riksdag inkallats inom 30 dagar. Under förpuppningen däremot skulle ett förordnande om lagens tillämpning ej ha kunnat ske utan riksdagens samtycke (i detta speciella fall dessutom först efter kammarbeslut med kvalificerad majoritet), d. v. s. den förpuppade riksdagen hade först måst inkallas.

På urtima riksdag må — heter det i R.F. § 49 — endast förekomma ärende, som föranlett riksdagens sammankallande eller av Konungen eljest för densamma framläggas, så ock vad med dylikt ärende står i oskiljaktigt sammanhang. Regeringen är följaktligen en urtima

riksdags ende arbetsgivare. Under en fortsatt lagtima riksdag behåller riksdagen däremot alla sina befogenheter. Dessa kunna vara större eller mindre.

Under urtima riksdag kan motion blott väckas i sammanhang med en kunglig proposition. Vid en lagtima höstsession inskränkes motionsrätten faktiskt i stort sett i samma grad, enär tiden för den ordinarie motionstidens utgång utlöpt redan i januari. På en lagtima riksdag och alltså även på en lagtima höstsession kan motion emellertid även väckas med anledning av en under riksdagen inträffad händelse. Enär lång tid förflutit sedan den ordinarie motions-tiden utgått, kan det mycket väl tänkas — synnerligast under en krigskris — att sådana händelser inträffat, som ge riksdagsmännen fullgod anledning att motionera. Om denna fria, av propositioner obundna motionsrätt kommer att tillämpas extensivt eller restriktivt blir i sista hand beroende på talmännens och kamrarnas praxis. I vart fall medger riksdagsordningen verbalt en vidsträcktare initiativrätt för riksdagsmännen vid en lagtima höstsession än vid en urtima.

Enahanda gäller i stort sett också om interpellationsrätten. Författningen har icke reglerat interpellationsrätten å urtima riksdag utan lämnat en lucka. I praxis har man vid de senaste urtima höstriksdagarna utan att frågan närmare diskuterats medgivit att interpellationer eller enkla frågor få framställas om de krisspörs-mål, som allmänt sett föranlett riksdagens extra ordinarie inkal-lande; vid ett par tillfällen har man dock gått utanför krisens ram och givit tillåtelse till interpellationer av s. a. s. ordinarie karaktär. Vid en lagtima höstriksdag skall interpellationsrätten tillämpas på sedvanligt sätt, d. v. s. utan att man behöver deducera fram en fordran att de framställda frågorna skola äga samband med de ärenden, som föranlett den extra sessionen.

Vid den fortsatta lagtiman väljas inga nya utskott utan de i ja-nuari valda fortsätta att fungera. Å urtima riksdag däremot skola — för att citera R.F. § 50 — ej flera utskott tillsättas än som erfordras för beredning av därvid förekommande ärenden; man till-sätter m. a. o. ett eller flera särskilda utskott jämte ett konstitutions-utskott; det sistnämnda har dock icke tillagts någon annan uppgift än att vara till hands, ifall någon konflikt om propositionsvägran skulle uppstå, och kan således inte ge sig i kast med grundlags-ändringar, enär grundlagen uttryckligen blott kan ändras vid lag-tima riksdag. Om de propositioner, som en lagtima höstriksdag har att bereda, passera ett särskilt utskott eller ett ständigt utskott änd-rar ingenting i riksdagens maktställning. Däremot kan den omstän-digheten att de ständiga utskotten fortfara att fungera som riks-dagens beredningsorgan ge en lagtima höstriksdag större befogen-heter än som tillkomma en urtimas särskilda utskott. Vissa stän-diga utskott — företrädesvis konstitutions-, banko- och bevillnings-utskotten — äga nämligen en självständig initiativrätt, och denna måste de vara i besittning av även efter en förpuppning. Det inne-bär att en lagtima höstriksdag oberoende av propositioner och motio-

ner kan få behandla grundlags-, skatte- eller vissa penningfrågor. Likaledes måste konstitutionsutskottet vid en lagtima höstriksdag ha befogenhet att uppta till prövning en s. k. anmärkningsanledning och kan således partiellt ingå på en dechargegranskning; någon dylik rättighet tillkommer icke utskottet å urtima riksdag.

Också några andra åtskillnader i kompetens kunna nämnas, även om dessa äro av ringare betydelse. Sålunda kan ny J. O. eller M. O. i händelse av vakans väljas å lagtima höstriksdag men ej å urtima riksdag. Enahanda gäller vid ledighet å banko- eller riksgäldsfullmäktigeposterna. Av uteslutande teoretiskt intresse är att sådan lagförklaring, som högsta domstolen kan avge mellan riksdagarna, ej kan förekomma, om riksdagen förpuppas. Vidare har förpuppningen medfört vissa konsekvenser i fråga om tidpunkten för riksdagsmäns avsägelse samt om kommittéarvodena åt riksdagsmän och om arvodena åt utrikesnämndens ledamöter under förpuppningstiden. Men dessa frågor sakna i detta sammanhang intresse.

När man i år valde utvägen att förpuppa riksdagen, skedde det som bekant främst därför att man önskade snabbt kunna inkalla riksdagen i händelse läget skulle påbjuda det. Någon tanke fanns nog ej att genom en förpuppning och inkallande av en fortsatt lagtima session ge riksdagen en del större befogenheter eller åtminstone större maktmöjligheter än om urtima inkallats. Såsom ovanstående hastiga genomgång av grundlagarna visat får dock en lagtima höstriksdag ett bredare register att spela på än en urtima. Om en praxis med lagtima höstriksdagar skulle inaugureras, har den föga diskuterade avlöningsreformen i vintras faktiskt varit liktydig med en författningsreform.

Givetvis kan regeringen dra ett streck över denna reform genom att upplösa den lagtima riksdagen och i stället ge en höstriksdag en urtima riksdags formella karaktär. Å andra sidan kan man mycket väl tänka sig att de nuvarande arvodesbestämmelserna ändras i så måtto, att särskilt arvode utbetalas till ledamöter av utskott, som arbeta under tiden för förpuppningen. Därigenom skulle det bli möjligt att i Sverige, liksom t. ex. i Schweiz, helt eller delvis förlägga utskottsarbetet till tiden mellan riksdagarna och koncentrera kamrarnas förhandlingar till kortare perioder — en reform för vilken sympatier ibland kommit till uttryck i den eviga debatten om riksdagens arbetsformer. Denna ordning skulle nu kunna genomföras utan att man behövde avvakta en grundlagsändring. Detta vare sagt allenast som ett apropos och utan något ställningstagande i sak till en sådan omläggning av riksdagens arbetssätt.

De vilda barnen i Bromma. Pressen är sedan någon tid full av notiser och artiklar om drullig och kriminell ungdom. (Dessutom pågår alltjämt diskussionen om ungdomen och nöjesindustrien med den tyvärr nödvändiga utvikningen till ungdomens sexualmoral. Detta frågekomplex skall emellertid här lämnas åsido.) Detaljerade uppgifter ha vidare lämnats om liga-brottsligheten: så och så många ligor med så och så många medlemmar i de och de åldersgrupperna.

Sifforna äro skrämmande¹, men här tycks man ha den trösten, att det oftast rör sig om ett samhällets bottenskikt, delvis mindre vetande, och att vederbörande redan matats in i statens stora (och effektiva?) omhändertagningsapparat.

Men hur är det med medelklassens vilda barn, med läroverksungdomen? — »de som ska vara bildade», som det förr i världen brukade heta, då en skolpojke eller student bar sig illa åt.

Några färska exempel:

I »fallet Skövde» var det en skolyngling på c:a 20 dåligt använda vårar, ökad sen de s. k. småklasserna, med ständigt och kraftigt nedsatta sedebetyg och ett par gånger relegerad. I våras gick hans namn genom pressen därför att han till J. K. anmält sin rektor, som försökt hålla honom på mattan. Därvid synes han haft stöd av vissa omdömeslösa lärare. Nu har han tillsvidare själv satt punkt för sin bana genom ett dynamitattentat, som han planerat men då det kom till kritan inte vågade utföra.

»Fallet Umeå», också aktuellt under senaste veckorna, är mer sorgligt, men i grund och botten väl så ynkligt. Några för inbrottsstöld misstänkta skolpojkar inkallades på rektorsexpeditionen för förhör. Härunder behagade i varje fall en av dem röka och föra ett språk »som på en sämre kafélokal» enligt rektors något naiva redogörelse. Inte nog härmed. Som hämnd(?) begick ett par av dem ännu samma kväll inbrottsstöld på själva rektorsexpeditionen med bl. a. 164 kr. i byte. Det hör till pjäsen, att när dessa ynglingar skulle förvisas från läroverket — vilket ju förefaller lekmannen minst sagt rimligt — en av kollegiets ledamöter ivrade för mildare dom, därvid åtminstone indirekt anklagande sina kolleger för paragrafrytteri etc.

»Fallet swingpjätten» tycks ha ytterligare aktualiserats efter att professor Erik Wellander på samma gång skarpt och måttfullt tagit till orda i frågan om den moderna (storstads-)ungdomens andliga habitus och yttre uppträdande. Härmed avses ett beryktat diskussionsmöte på det ärevördiga läroverket Norra Latin, där mer än 1,500 skolbarn av båda könen under vissa tidningars andtrutna intresse diskuterade pjättens problem. Detta fall ligger naturligtvis på ett helt annat plan än de föregående; det belyser emellertid på ett skrämmande sätt den brist på smak och stil och den löjeväckande självtillräcklighet, som tycks utmärka åtminstone storstadsungdomen, och den brist på förmåga att reagera — i varje fall reagera effektivt — som för ögonblicket i åtskilliga fall och på många håll måste konstateras hos föräldrar och lärare.

Ännu värre än storstadsungdomen anses emellertid — om i allmänhet med rätt eller orätt skall här helt lämnas alldeles därhän — ungdomen från storstadens förstäder vara. I alla händelser framstår den så i det fall, som med allt fog kan rubriceras de vilda barnen i Bromma. Fallet Bromma har veterligen inte nått samma vidsträckta publicitet som de föregående. Det har emellertid gjorts

¹ Se Centralförbundets för Socialt Arbete utomordentliga skrift »Ligabrottsligheten» (K. F.).

till föremål för en högst allvarlig ledare i en av huvudstadens största tidningar, rubricerad: »Spårvägen går bet på skolungdomen.» Det ligger naturligtvis på ett annat plan men är i viss mån intressantare än övriga här nämnda, därför att det på ett utomordentligt tydligt sätt visar vart vi nu ha nått, vad ungdomen tilltror sig ostraffad kunna göra, och vilken grad av flathet och handfallenhet som (i värsta fall) utmärker föräldrar och myndigheter.

Förhållandet är följande. För någon tid sedan sände styrelsen för Stockholms spårvägar en skriftlig vädjan till skolcheferna i huvudstaden med bön om hjälp »att göra ungdomen till belevade spårvagns- och busspassagerare». Vi våga vädja till Eder, heter det i skrivelsen, att hjälpa oss att inpränta trafikvett hos skolungdomen. Inte minst med hänsyn till det låga pris skolungdomen genom skolkorten betalar för sina resor i jämförelse med övriga trafikanter kan man begära, att den tar all hänsyn till medpassagerarna. Som det nu är, knuffas och trängs man vid på- och avstigandet, bråkar och nojsar under resan, sölar med att uppvisa skolkortet och sitter ogenerat under det att äldre och klena personer få stå.

Till sist försäkrar bolagsstyrelsen att den ämnar sätta i gång en brett lagd direkt propaganda för trafikvett bland skolungdomen, men att detta inte hinns med förrän till våren! Därför bör nu skolans rektorer och lärare rycka in och hjälpa till — »på vilket sätt torde Ni bäst själva kunna bedöma», heter det till sist.

Nu förhåller det sig emellertid så, att spårvägsstyrelsen redan förut förgäves vänt sig till lärarna med bön om hjälp. Lärarna ha förmanat — men utan resultat. Vidare har i saken förevarit, att ett antal lärare-trafikanter, boende i Bromma och tjänstgörande i Stockholm, redan för några år sedan förgäves anmodat spårvägsbolaget att göra slut på de oefterrättliga förhållandena. De beskrivas så: Vagnarna stormas om morgnarna av skolbarnen, främst de yngre och yngsta, varefter både rektorer, lärare och lärarinnor vackert få finna sig i att försaka morgontidningen och göra resan stående på plattformen.

Som åtskilliga instanser och nu senast den citerade tidningen påpekat, vore ju saken *i det speciella fallet* lätt avhjälp. Spårvägsbolaget borde ju, tycker man, kunna t. ex. införa den mycket rimliga bestämmelsen, att skolkorten berättigade till sittplatser inne i vagnarna först sedan fullt betalande fått sittplats. Den kunde vidare låta order utgå till konduktörerna att vid uppenbara brott mot trafikreglerna avvisa olämpliga och vid värre förseelser dra in skolkortet för den tredskande.

Felet i det konkreta fallet är naturligtvis i första rummet trafikbolagets, som inte kan upprätthålla dräglig ordning. Detta är emellertid en sak för sig. Värre är att hela saken måste betraktas som ett verkligt dekadansfenomen. Det blottar en brist i ungdomens — den s. k. bildade ungdomens — uppfostran, som är ingenting mindre än förskräckande. Att många skolungdomar, som uppträda korrekt, få lida för de drulliga är självklart, och här är ej meningen att generalisera.

Skulden är väsentligen föräldrarnas. Det duger inte att bara skylla på den s. k. tidsandan, varmed i detta fall måste menas en nu passerad idyllisk tids dåliga anda. Det är skam till föräldrar, som inte förmå lära sina barn och ungdomar vanligt enkelt folkvett. Det går heller inte att skylla på eller vädja till lärarna. Att de skulle med än så väl formulerade böner eller hotelser kunna komma till rätta med detta grova oskick är det väl ingen som tror. Därför saknas den första förutsättningen: att full bevisning gentemot den felande kan presteras och ett kännbart straff prompt utdömas och effektueras. För att så skulle kunna ske fordras uppenbarligen bl. a. att ett stort antal lärare spelade poliser och detektiver på den rullande brottsplatsen. Då så icke kan ske, och alltså de fall, som kunna beivras, måste bli mycket få, reduceras ett ev. ingripande från skolornas sida i praktiken till *tomma* hotelser; ungefär den sämsta uppfostringsmetod, som kan tillgripas. Härmed är naturligtvis inte sagt, att inte skolorna i allmänhet kunna och mycket mer än nu sker bära bidraga till bättre ordning och skick, bättre disciplin — eller om detta ord i Sverige 1941 ännu låter för kärvt — till bättre samhällsdisciplin eller medborgerlig kultur.

En av våra främsta folkbildare, Carl Cederblad, har definierat bildning med orden: Vett och vetande, hut och hyfsning. Vetande meddelar skolan ymnigt nog, och den förädlas hos vår ganska begåvade och duktiga ungdom i icke ringa mån till vad som sammanfattningsvis kallas vett. Med hut och hyfsning är det däremot ofta klenst besträddt, och att folkvettskurvan är på nedgående torde ingen kunna bestrida.

Lyckligtvis ha våra högsta skolmyndigheter insett detta. Att målet för vår skolpolitik — den som nu skall i detalj utarbetas av skolkommissionen — angivits till att man bör lägga långt mera vikt än hittills vid ungdomens karaktärsfostran kan ju ej rätt gärna betyda något annat än en radikal uppvärdering av ordning och disciplin. Ty karaktärsfostran i skolan består, om man ser praktiskt på saken och avstår från alla mildare eller skönare termer, just i att ungdomen bibringas hut och hyfsning i åtskilligt större doser och med betydligt fastare hand än under mellankrigstiden. Då var lösen *acceptera!* Nu måste den bli: *reagera* raskt och bestämt mot alla slags upplösande tendenser. Att detta kan ske utan återgång till forna tiders skolbarbari är självklart, men behöver kanhända formligen utsägas.

Ett grundvillkor härför är emellertid att föräldrar, lärare och deras överordnade myndigheter var i sin stad inse, att eftergifterna, pjäskets och den slappa »förståelsens» tid måste vara förbi. Med tjtat och daltande kommer man ingenstans, inte ens om det kallas propaganda. Lyckligtvis kan man också hysa den tron, att det onda inte sitter så djupt, och den vissheten, att det inte brett ut sig så vitt, att det inte ganska snart kan övervinnas med de enkla medel som här angivits. Sund ungdom, och det är majoriteten, respekterar först och gillar sedan en ledning med fast hand — om den nämligen inte urartar till tomt hot och ständig surhet.

Att emellertid detta medel, målmedveten, fast ledning, måste tillgripas och det snart är alldeles uppenbart. Det har allt för tydligt demonstrerats. Inte minst av de vilda barnen i Bromma.

Vad ockupationen kostar Norge. De norska bankerna ha i denna tid överflöd på pengar. Insättningarna stiga månad för månad och sätta ständigt nya rekord. I den gamla demokratiska tiden brukade man tala om det kapitalfattiga Norge. De som nu ha hand om landets ekonomiska utveckling — både de tyska och de norska advokaterna för den nya tidens politik — peka på denna penningrikedom, menande att den är ett uttryck för finanspolitikens framgång.

Under månaderna före den 9 april rådde det en utpräglad kapitalknapphet på den norska marknaden. Både staten och en rad offentliga institutioner emitterade lån, staten bl. a. för att stärka försvarsberedskapen. Efter den 9 april skärptes till en början penningknappheten än mer. Bankerna måste sålunda ransonera uttagen och åtskilliga företag eller institutioner fingo det svårt att skaffa kontanter för det löpande behovet. Men dessa svårigheter avvärdades snart. Efter hand som sinnena lugnades, sedelpressarnas tempo ökades och varulagren omsattes i kontanter, tillfördes penningmarknaden nya betalningsmedel och insättningarna började successivt stiga.

Denna ekonomiska utveckling är endast skenbart gynnsam. Norrmännen ha, som de säga, utan vansklighet kunnat behärska sin »begeistring». Ty i själva verket har det uppstått ett starkt missförhållande mellan penningmängden och de omsatta varorna. De gamla varulagren ha undan för undan tömts utan att de kunnat ersättas genom ny import eller egen produktion. På det hela taget var Norge före ockupationen väl försörjt med de viktigaste importvarorna, såsom bensin, gummi, kaffe, te, spannmål, bomull, tobak och mycket annat. Våldiga summor lågo bundna i dessa stora lager. Sedan dessa tömts antingen i den normala handeln eller genom rekvisition från ockupationsmakten, frigjordes kapital utan möjlighet att placera det i motsvarande realvärden. Det som såg ut som en rikedom var i verkligheten blott ett uttryck för utarmning.

Den stegrade penningrikedomen har emellertid också en annan och troligen ännu mer avgörande orsak, nämligen ockupationsmaktens våldiga penningkonsumtion. När tyskarna kommo till Norge utfärdades först en förordning om att de skulle betala vad de rekvirerade i material och arbetskraft med s. k. »Kreditkassenschein», som skulle vara giltigt betalningsmedel i all deras handel med norrmännen. En fast växelkurs fastställdes och Norges bank förpliktades att inlösa de tyska sedlarna efter denna kurs. Denna ordning varade likväl inte länge. Såvitt man vet förutsattes det nämligen icke att dessa »Schein» skulle medtas i den tysk-norska clearingn eller på annat sätt krediteras Norge. Under sådana omständigheter tycks man ha kommit till det resultatet, att det vore lika praktiskt att ockupationsmakten rätt och slätt i Norges bank lyfte de pengar den behövde. Detta blev i varje fall vad som skedde och denna bekväma metod har nu praktiserats i många månader.

Hur mycket ockupationsmakten på detta sätt lyft har självklart inte bekantgjorts officiellt. Man har dock en tämligen nöjaktig kännedom om beloppets storlek. I genomsnitt ha tyskarna tagit ut mellan 5 och 6 millioner kronor om dagen. I början av september uppgick det samlade beloppet till 2,800 millioner kronor, och troligen har det nu stigit till i runt tal 3 miljarder. Självklart betyder inte detta att ett motsvarande belopp sedlar fabricerats i Norges banks tryckeri. Det hela är emellertid efter norska förhållanden en väldig summa, tillräckligt stor för att förklara penningrikedomen.

Lika litet som man på officiell väg fått veta något om de ockupationskostnader, som Norge måste betala, lika litet har någon upplysning lämnats om den budgetära utvecklingen efter den 9 april. Så länge administrationsrådet bar ansvaret, höll det sig troligen till de riktlinjer, som stortinget tidigare uppdragit. I och med utnämningen den 25 september i föl av de kommissariska statsråden inträffade sannolikt stora förändringar. Visserligen hade budgeten befriats från försvarsutgifter men i gengäld tillkommo nya stora utgiftsposter. Centralförvaltningen har ju under ett år undergått en enorm expansion, och dessutom har staten igångsatt en forcerad anläggningsverksamhet, främst då avseende vägar och järnvägar, som ockupationsmakten haft intresse av men som påförts den norska statsbudgeten (den i föl med stor reklam planerade autostraden mellan Oslo och Trondheim har dock stannat på papperet). Troligen lämnade den riksstat, som utlöpte den 30 juni i år, ett underskott av mellan 250 och 300 millioner kronor. Om det nu löpande budgetåret är det ännu för tidigt att uttala sig; bl. a. verkar det som om det s. k. fackstyret har det svårt att få ur händerna frågor som den gamla demokratien löste ganska fermt. Hur det än kommer att gå behöver staten förr eller senare stora lån för att kunna täcka utgifterna. Utan överdrift kan lånebehovet nog anslås till minst 450 millioner kronor. Tills vidare ställer man antagligen sin lit till Norges bank.

I föl somras hyste man ängslan för att arbetslöshet skulle uppstå efterhand som industrin kom att sakna tillgång till råvaror. Denna farhåga har emellertid varit överflödig. I stället för arbetslöshet uppstod det en nästan våldsam efterfrågan och brist på arbetskraft. Ockupationsmaktens många nya försvarsanläggningar skapade sysselsättning på en rad av platser, och i åtskilliga fall erbjödos orimligt goda förtjänster åt alla dem som ville ha arbete. Följderna härav blevo föga angenäma för de näringsgrenar, som voro ur stånd att betala lika bra. Särskilt jordbruket och skogsbruket ledo brist på arbetskraft. Visserligen utfärdades förordningar dels om förbud för arbetare att övergå till annat och bättre betalt yrke, dels om tvångsuttagning av arbetskraft till jord- och skogsbruk. Men förhållandena blevo ändock inte tillfredsställande. För de norska bönderna har det gångna året varit utomordentligt strävsamt.

Den omständigheten att den befarade arbetslösheten aldrig uppkommit har lett till att skattebetalningen kommit att ge bättre resultat än man från början trodde. Om skattebetalningen föreligga de sedvanliga rapporterna från kommunerna. Skatterna ha under hela ockupations-

tiden kommit in ungefär som vanligt, kanske bl. a. därför att man i Norge redan före kriget på frivillighetens väg allmänt accepterat ett skattebetalningssystem med avdrag på lön. Med undantag för en del sjöfartsstäder ha kommunerna — tack vare den flödande penningrikedomen — i stort sett haft lättare att få upp skatterna under ockupationstiden än på många år.

Det finns ett ord, som i denna tid är förbjudet i norsk press. Det är ordet inflation. Likafullt går det inte att hindra att inflation ofta diskuteras man och man emellan. Folk är fullt på det klara med vart det bär hän, och myndigheterna göra vad de kunna för att bromsa upp utvecklingen. Redan tidigt i fjol somras försökte man genom en förordning fastlåsa både varupriserna och arbetslönerna vid den nivå som gällde den 9 april. Man straffbelade prisstegringar och man fastställde maximipris för en serie av varor. Så småningom ha allt flera av de viktigaste livsförnödenheterna prisreglerats. T. o. m. försäljningar på auktion ha underkastats bestämmelsen att priset ej skall överstiga vad som man kunde anta att varan kostade vid tiden för ockupationen. Maximiprisbestämmelser gälla lika mycket för lyxvaror, konst och antikviteter som för vanliga bruksartiklar. Även fast egendom faller under samma förordning: i varje kommun skall en särskild taxeringsnämnd bestämma priset vid egendomsöverlåtelse. Alla dessa prisbestämmelser handhas med den största energi, och speciella prisdomstolar ta hand om syndarna och de ha inte gått till verket med silkesvantar.

Det har emellertid ännu en gång visat sig att även den mest effektiva prisreglering blott har begränsad verkan, när marknaden präglas av varubrist och penningrikedom. Maximipriserna ha i hög grad lett till att varor undandragas den öppna marknaden. Otvivelaktigt är omsättningen på den svarta börsen betydande. Utvecklingens inflatoriska karaktär framgår också direkt av att priserna sakta men säkert stegras månad för månad trots all reglering och trots alla förespeglningar. Sålunda har index för bränsle stigit med hela 135 % sedan augusti 1939, och därav hänför sig den största ökningen till tiden efter den 9 april. Enligt en av Oslo stads statistiska kontor offentliggjord levnadskostnadsberäkning, som dock självfallet inte fick publiceras i pressen, skulle prisstegringen sedan den 9 april för en vanlig hushållsbudget i juli i år utgöra cirka 35 % (och sedan augusti 1939 50 procent). Härvid är att märka att siffrorna icke ge någon riktig bild av läget. Den kommunala statistiken utgår nämligen ifrån de fastställda maximipriserna, vilka emellertid som ovan sagts i hög grad överträdas. Likväl är den officiellt erkända prisstegringen redan den tämligen kraftig, särskilt i betraktande av att varje avtalsmässigt lönetillägg varit förbjudet sedan ockupationen. Man har därför lätt att förstå de ekonomiska bekymmer, som man runt om i hemmen nu har att dras med. Tidigt tillkännagav den tyska civiladministrationen att den norska levnadsstandarden var för hög och att en sänkning därför var nödvändig. På kort tid har ockupationsmakten i detta avseende nått det uppställda målet.

En annan följd av penningrikedomen är att obligationskurserna, som

ett tag voro nere i 60 à 70 % av papperens nominella värde, numera åter kommit upp till omkring pari. Ännu starkare markerad är denna utveckling på aktiemarknaden. En rad industriaktier noteras över det verkliga värdet, och under de sista månaderna, d. v. s. efter det tyskryska krigets utbrott, ha rederiaktierna befunnit sig i ständigt stigande. Något jobberi i stil med vad som förekom under förra världskriget har dock inte skönjts. I första hand köpas aktierna inte av yrkesspekulanter utan av människor, som söka säkrare objekt än de norska sedlarna.

Även om bilden av norskt näringsliv i dag ter sig »pyntelig» försigår i verkligheten en successiv utarmning och förminskning av landets hopsparda värden. Vad som utifrån tillföres landet står inte i något rimligt förhållande till vad som där konsumeras. Hittills har man i hög grad levt på överskottet från tidigare år. Den norsk-tyska clearingen uppvisar siffror, som äro starkt till Tysklands favör, men denna clearing belastas i mycket ringa grad med vad ockupationsmakten förbrukar i Norge. Tyska varor införas till Norge och debiteras norskt konto. I Norge köper ockupationsmakten dessa varor för pengar, som rekvireras i Norges bank. Norrmännen få med andra ord exportera egna produkter mot betalning i tyska varor, som tyskarna sedan själva konsumera. Dessutom torde åtskilliga varor köpas i Norge av tyskarna för norska pengar och sedan exporteras till Tyskland utanför clearingen. Upprepade gånger ha de norska myndigheterna klagat häröver hos tyskarna, utan att detta tycks ha lett till någon annan ordning. Hela clearing-räknestycket är m. a. o. starkt missvisande. Under nuvarande förhållanden kan något annat knappast vara att vänta. I den stora uppgörelsen på kontinenten och haven spelar de stora makternas hänsyn till de små staterna och dessas intressen icke någon nämnvärd roll. Det har man i vart fall i hög grad fått känna på i Norge, som sannolikt måst erlægga förhållandevis större kontributioner till ockupationen än något annat besatt land.

En demokrat i Hitlers Berlin. Medan de officiella aktipublikationerna till det andra världskrigets förhistoria och utbrott duggat ganska tätt, ha hittills ganska få motsvarigheter visat sig till det förra krigets syndafloed av memoarer och dagböcker. De verk av denna art, som hittills utkommit, ha också i allmänhet varit mindre betydande, antingen genom sitt ofullständiga innehåll som Sir Nevile Hendersons skildring av sin strandade Berlinmission eller också till följd av sitt ursprung hos personager av andra eller lägre rang, något som gäller det mesta av den franska litteraturen om tredje republikens undergång.

Så mycket större uppmärksamhet bör det därför väcka, att U. S. A:s näst siste Berlinambassadörs dagbok från fyra och ett halvt års vistelse i Tyskland redan nu föreligger i bokhandeln (*Ambassador Dodd's Diary 1933—1938*, edited by William E. Dodd jr. and Martha Dodd, New York 1941). Det är således intet i efterhand sammanskrivet memoarverk, med allt vad detta innebär av tillrättalägganden och anpassning efter senare tilldragelser, som här bjudes läsaren,

utan en fortlöpande dagbok, fördd under själva händelseförloppet. Vad som emellertid ej klart framgår, är om editionen innesluter allt väsentligt i dagboken eller om mera vittgående uteslutningar företagits. Vissa anspelningar på förhållanden, som aldrig direkt omtalas, skulle möjligen peka på det senare alternativet. De kunna emellertid naturligtvis också bero på att ambassadören helt enkelt underlåtit att införa dessa tilldragelser i sin journal, för vars räkning han väl knappast hyste litterära pretentioner. Å andra sidan synas åtskilliga ur nationalsocialistisk synpunkt föga ortodoxa yttranden, citerade efter namngivna personer, som veterligen ännu befinna sig i Tyskland, tyda på att utgivarna — författarens barn — ej alltför mycket låtit sitt editionsarbete påverkas av opportunitetshänsyn. Detsamma gäller för övrigt vissa mycket skarpa omdömen om framskjutna amerikanska politiska och diplomatiska personligheter, t. ex. den nuvarande understatssekreteraren Sumner Welles och några av Dodds kolleger i andra europeiska huvudstäder.

William E. Dodd var en ny representant för den i Amerika från George Bancrofts, John Lotrop Motleys och Andrew D. Whites dagar välkända kombinationen av historisk vetenskapsman och diplomat. När presidenten Roosevelt i juni 1933 plötsligt erbjöd honom den lediga Berlinambassaden, tillhörde han som produktiv forskare och som professor vid ett av Staternas mest ansedda lärosäten, University of Chicago, förgrundsgestalterna inom amerikansk historisk vetenskap. Sitt doktorat hade han vunnit i Leipzig vid Karl Lamprechts och Erich Marcks' seminarier på en studie över Thomas Jefferson, Dodds favorit bland amerikanska statsmän. Hans fortsatta författarskap hade även det gällt hans egen hembygd, Sydstaterna, och han hade dessutom sysselsatt sig med den av honom alltjämt varmt beundrade Woodrow Wilsons liv och gärning.

Orsaken till att Roosevelt förbigick både hugade penningmagnater inom det demokratiska partiet och karriärdiplomater, när det gällde att kora sitt sändebud hos Hitler, och i stället valde Chicagoprofessorn, är uppenbar. Genom att välja en akademiker med starka sympatier för tysk kultur, själv delvis utbildad i Tyskland och alltjämt med många personliga band knuten till dess universitetsvärld, hoppades presidenten kunna uppnå kontakt med tyska kulturella kretsar liksom med de talrika representanterna för en liberalare epok inom den ännu ej på långt när likriktade högre byråkratin i Berlin. På detta sätt tänkte han sig att kunna stärka motståndet mot ytterlighetsmännen och förebygga en utveckling, som han icke önskade.

Dessa förhoppningar skulle alldeles svikas. Visserligen framgår det av dagboken, att Dodd idkade ett rätt livligt umgänge i tyska universitetskretsar, särskilt naturligtvis med sina egna ämneskolleger såsom Marcks, Oncken, Hoetzsch och Windelband, och visserligen tycks han ha kommit på ganska god fot med några av de högre tjänstemännen i Auswärtiges Amt såsom den begåvade, bildade och relativt liberala statssekreteraren von Bülow. Men det visade sig snart, att denne och hans meningsfränder blott användes som tek-

niska redskap, medan de verkliga avgörandena om det tyska rikets utrikespolitik fälldes av män med helt andra tänkesätt. Vad åter angår universitetskretsarna, var där missnöjet med regimen mycket starkt under Dodds tidigare år, men dessa undanträngda och hotade intellektuella saknade både mod och, förmodligen, även möjligheter att på något sätt göra sig gällande mot de nationalsocialistiska ledarna, som voro män av helt annan både kraft och djärvhet. Dodds mission var under sådana förhållanden dömd till ett fullständigt misslyckande, och därom blev han själv ganska snart medveten. Detta liksom omgivningens rättsliga och kulturella tendenser tyngde honom, allra helst som hans hälsa också började försämrast. Inom den amerikanska diplomatin tycks han ha varit ganska omstridd, och omständigheterna vid hans avgång förefalla rätt egendomliga.

Dagboken ger emellertid också ganska tydligt vid handen, att Dodds egen personlighet all idealitet och redbarhet till trots hade sina uppenbara begränsningar, som försvårade hans diplomatiska arbete. Han var en typisk amerikansk demokrat och fredsvän av gamla skolan, uppfödd i Jeffersons och Wilsons traditioner. Trots sina tidigare studier i Europa och trots all god vilja mot Tyskland — så var han klart medveten om Versaillesfredens brister och erkände Tysklands kolonialanspråk som berättigade — hade han svårt att riktigt förstå de av gamla minnen och traditioner präglade och tilltrasslade europeiska förhållandena. Hans egna ideal lågo i ett tusenårigt rike, grundat på avväpning, frihandel och människorna en god vilja. Med en rätt naiv rationalism underskattade han svårigheterna på vägen dit och sörjde över dem, när han varseblev dem. Hans naivitet visade sig även i andra avseenden. Med dygdigt ogillande, för att ej säga förtrytelse, iakttog han den diplomatiska societetens luxuösa liv. På kvällarna efter hemkomsten från galamiddagar och soaréer antecknade han i dagboken sina förmodanden om festligheternas kostnader i goda dollars eller anförtrodde eftervärlden, att han för sin egen del funnit riklig tillfredsställelse i ett par sandwiches och en konserverad persika. Särskilt harmade det honom — och det är begripligt — att den största lyxen utvecklades av representanterna för makter såsom Italien och Frankrike, vilka enständigt vägrade att betala sina skulder till Förenta Staterna.

Trots sina brister — den bornerade demokratiska ortodoxin och den en smula ansträngda amerikanska enkelheten — är Dodd ur flere synpunkter en värdefull källa. Han hade förstklassiga under rättelser både på grund av sin egen ställning och tack vare de talrika och nitiska amerikanska korrespondenterna i Berlin. Han behandlade uppgifterna med åtskillig sund och kylig kritik, han skrev ned dem omedelbart, och han var efter förmåga skrupulöst ärlig både mot sig själv och mot fakta. Dagboken innehåller inga jättesensationer eller märkliga avslöjanden, men som en välunderrättad och lugn iakttagares samtida vittnesbörd om händelserna och stämningarna i Berlin från sommaren 1933 till julen 1937 torde den äga ett bestående historiskt källvärde.

Vissa intryck äro särskilt starka vid läsningen av Dodds anteck-

ningar. Under den första tiden är det påfallande, hur så gott som alla, även högt uppsatta tyska funktionärer, mer eller mindre betraktade Hitler som en övergående, egenartad och för de flesta obehaglig episod i Tysklands utveckling. En man som doktor Dieckhoff, senare sitt lands siste ambassadör i Washington, kunde ännu i maj 1934 visa Dodd sin oro, att den amerikanska bojkotten mot Tyskland skulle lättas, varigenom en av Dieckhoff väntad och efterlängtd tysk omvälvning skulle fördröjas. Den intensiva spänningen något senare, efter den dåvarande vicekanslern von Papens mot regimen starkt kritiska Marburgtal och före kuppen 30 juni, framträder klart i skildringen. Andra personligheter, vilkas oppositionella inställning till systemet belyses, äro de båda ekonomiska förgrundsfigurerna vid denna tid, ministrarna Hjalmar Schacht och Kurt Schmitt, vilka för övrigt synas ha varit de tyska offentliga personligheter, som Dodd av skilda orsaker satte högst.

I Dodds skildring — liksom väl även i verkligheten — framstår den abessinska krisen som den stora vändpunkten. Till dess hade England—Frankrike trots allt stått som den starkaste maktfaktorn i Europa. Italien och Tyskland voro dessutom sinsemellan oense i den österrikiska frågan, vartill enligt vissa av Dodds sagesmän, bland dem ingen mindre än Schacht, kom en rent personlig antipati mellan de båda diktatorerna. Även i officiella tyska kretsar väntade man på hösten 1935, att Abessinienaffären skulle sluta med Mussolinis nederlag och fall samt betänkliga återverkningar därav på den tyska diktaturen.

Utgången blev den motsatta. Stresafronten sprängdes för alltid, Italien drevs i Tysklands armar, Mussolini triumferade över västmakterna och Nationernas förbund, Englands svaghet blev uppenbar. Därmed voro förutsättningarna skapade för den följande utvecklingen — Rhenlandets remilitarisering och införlivandet av Österrike och Tjeckoslovakiet med Tyskland.

Denna förändrade europeiska stämning präglar den senare delen av dagboken. Tysklands växande militära och politiska styrka, Hitlerregimens befästade inom landet och den tilltagande ängslan bland dess grannar äro de karakteristiska dragen i bilden. Dodd, som dock av allt att döma icke egentligen var någon skarpsinnig man, såg klart, att utvecklingen med växande hastighet bar hän mot det stora kriget och att Tysklands mål var en fullständig hegemoni i Mellaneuropa med införlivning i en eller annan form av Donau- och Balkanländerna, Holland, Belgien och Baltikum. Flere bland hans kolleger, särskilt den holländske ministern van Limburg-Stirum, delade denna hans uppfattning. När man ser, hur denna bedömning av lägets innebörd på ett rätt tidigt stadium härskade hos diplomaterna i Berlin, är det svårt att undertrycka en viss undran över västmakternas militära försummelser och över att den engelska regeringen ända in i mars 1939 trodde på sin utjämningspolitik och för dess skull lät Locarno, Wien och Prag falla. Illusionerna verka mot den av Dodd målade bakgrunden vida svårförklarligare än förut.

Dodds anteckningar kunna naturligtvis icke sprida något ljus

över avgörandena inom de innersta tyska regeringskretsarna, över de beslut, som där fattades, och över de maktförhållanden och motsättningar, som där förelågo. Men som stämmingsbild från det officiella Berlin, från dess ministerier, ambassader, banker och utländska tidningsredaktioner har den ett stort och förblivande dokumentariskt värde.

Gunder Hägg och amatörismen. Knappt hade den vittberömde jämten Gunder Hägg satt sitt världsrekord å 1,500 m., förrän han anmäldes av en gammal idrottsledare för överträdelse av amatörstadgarna och avstängdes tills vidare från tävlingar. Halvannan månad har undersökningen hittills tagit utan att något straff utmätts eller något klarläggande överhuvud gjorts. Det har dock sipprat ut att fallet Hägg komplicerats därigenom att även ett par idrottsföreningar medverkat vid transaktionerna; likaså att den avstängde världsrekordmannen inte varit den ende stjärnlöpare, som profiterat av arrangerande idrottsföreningars skrupelfria tävlan om publikmagneterna. Framför allt har man förstått, att de internationellt gällande amatörreglerna genom att redan vid »första resan» stadga livstids avstängning av en felande idrottsman vållat våra högsta judiciella idrottsliga myndigheter begriplig tvekan och motvilja.

Så långt om själva det aktuella fallet.

Hur har nu den svenska opinionen reagerat? Enligt kåsörerna — som ofta utpräglade de populäraste och ytligaste meningarna — skulle amatörیدن vara antediluviansk, ett verklighetsfrämmande påhitt av rika och stupida engelska lordar under idrottens barndom. Arbetaren är sin lön värd, säger man; varför skulle inte en idrottsstjärna få klingande valuta för sin talang och sin träningsmöda? Även ett flertal framstående idrottsjournalister ha givit uttryck åt liknande tankar. De ha, med rätta, uppvisat bristerna hos de nuvarande amatörbestämmelserna; sedan ha de, utan logiskt sammanhang, dragit slutsatserna att det bästa vore att göra tabula rasa med alltihop, i tro att man bara därigenom skulle vinna större ärbarhet och renhårighet. Även denna allt-eller-intetståndpunkt har ofta blandats med ett sentimentalt försvar för stjärnidrottsmannens »rätt» att för egen vinning exploatera publikintresset. Mot alla dessa grunda eller spetsfundiga argument har dock Idrottsbladet med största skärpa reagerat, särskilt Torsten Tegnér och Gösta Holmér, fastän den senares projekt att indela idrottsmännen i olika rangklasser med olika traktamenten måste betecknas som en kompromiss ganska långt ute på det principiösa slutande plan. Med all sannolikhet har den ansvariga idrottsledningen samma principiella uppfattning som Idrottsbladets chefredaktör.

Som oftast — frestas man säga — har T. T. etsat de mest genomtänkta, ansvarskännande och framtidsbärande programmatiska satserna.

En sak är att de nuvarande amatörstadgarna behöva revideras. Starka skäl synas sålunda tala för major Råbergs förslag att Sverige skulle emancipera sig från de internationella reglerna åtminstone i

det hänseendet, att överträdelser i stället för att prompt och orimligt leda till livstids diskvalifikation bestraffas första gången med varning eller med en kortare tids avstängning. Även det tillåtna dagtraktamentets maximum kan alltid diskuteras; det nu medgivna beloppet, ett guldpond, har — såsom Holmér påpekat — med tiden fått ett betydligt lägre köpkraftsvärde än när det för ett trettiotal år sedan fastställdes som internationell måttstock. Riksidrottsförbundets amatörkommitté har också i sitt förslag till nya regler föreslagit 25 kronor som övre gräns i Sverige. Självklart hänger amatörbestämmelsernas strikta efterlevnad på att de inte äro omänskligt drakoniska och att de anpassas efter penningvärdets förändringar.

En annan sak är emellertid problemet amatöriddrott eller professionell idrott. Denna principfråga berör inte bara idrotten utan är av största räckvidd även för ungdomens fostran i stort. Det är ingen likgiltig sak, om de unga idrottsmännens strävan ytterst inlänkas på jakt efter pengar. Att så sker kan vara begripligt om det gäller boxare, som både måste tåla slag och räkna med allvarliga risker, eller om det gäller konståkare, som på grund av sin heldagsträning, sitt ambulerande liv och sin dräktparad närmast äro att jämföra med balettens folk. Men i övrigt kan idrotten inte vara självändamål. Syftet är inte att göra idrotten till ett yrke utan i stället att göra yrkesmännen till idrottare. I människans långa liv måste idrotten vara en bisak, visserligen viktig och kanske under några ungdomsår huvudintresset, men ändock aldrig så dominerande att de idrottandes »civila» ambition förtränges.

De uppoffringar i tid och pengar, som idrottseliten gör, böra dock kompenseras. Detta är också amatörbestämmelsernas förnuftiga mening. Vore de tillåtna traktamentena för njuggt tillmätta, skulle den fattige idrottsmannen — eller den gifte — ej kunna hävda sig mot den mer välsituerade. Även med nuvarande traktamenten kan vederlaget bli ganska ansevärt, eftersom fullt traktamente också kan utgå för resdagar, fastän resan blott upptar någon liten del av dygnet. Dessutom få idrottsmännen numera i allt större utsträckning nyttopriser i stället för de gamla »tennbucklorna», och de stora stjärnorna ha nog fått ett icke föraktligt tillskott till bosättningen på denna legala väg. Amatörreglerna ha därför det dubbla syftet: å ena sidan att hindra idrottsstjärnorna att ryckas loss från ett normalt förvärvsarbete och å andra sidan att göra det möjligt även för den fattige idrottsbegåvningen att få råd att odla sina färdigheter. Redan detta är en sund avvägning.

Men konkret gäller frågan eljest kort och gott, om idrottspublikens pengar skola gå till idrottsstjärnorna eller till idrottsorganisationerna (förbunden och föreningarna) för att finansiera dessas arbete på bredden. Känner man de kroniska penningbekymmer, som de allra flesta föreningar dras med, kan svaret inte gärna bli mer än ett. Det är för övrigt inte alls givet, att människor lika gärna som hittills skulle betala ofta ganska höga entréavgifter, om de visste att intäkterna skulle användas till stjärngager och inte komma idrotten till godo. Det skulle även vara svårt att se någon högre rätt i att stjärnorna

Dagens frågor

rikligt besoldades, medan föreningsledare, som kanske »gjort» stjärnorna, fortfarande skulle få slita och släpa utan ersättning. Även för moralen hos idrottsmännen inbördes skulle sanktionerandet av ett slags hel- eller halvprofessionell överklass vara av ondo; det skulle rubba grundvalen för idrottsmännens jämlikhet och det skulle skapa ett högre stånd av gladiatorer, som måste räkna med helt andra anspråk från publiken än denna hittills kunnat ställa på de brandmän, skogsarbetare, studenter, lantarbetare och andra, som nu fylla anmälningslistorna vid de stora tävlingarna och bedömas såsom amatörer, d. v. s. sådana som idrotta på fritiden av kärlek till idrotten. Slutligen kan det verkligen sättas i fråga, om det alltid vore någon större förmån för en ung pojke att under ett par år få händerna fulla med pengar och nå upp till en inkomstnivå, som han kanske senare i livet inte kan hålla.

Viktigast av allt är dock att idrottsmännen och därmed ungdomen i stort inte fostras i en anda, som om pengar vore allt och det högsta i livet. Redan idrottens eget nöje för utövaren — den fysiska spänsten, kamratskapet, resorna o. s. v. — vederlägger en sådan uppfattning. I vår tid har det ideella arbetet helt enkelt varit den oundgängliga förutsättningen för de stora folkrörelsernas utbredning. För det vetenskapliga arbetet — för att ta ett annat exempel — gäller samma lag. Den mäktiga idrottsrörelsen har vuxit fram tack vare hundratusentals osjälviska intresse. Att vidmakthålla detta ideella underlag är idrottens stora framtidsproblem. Att legalisera professionalismen vore att skjuta en bresch i den gamla, starka grunden.

E. H.